

Rhetoric and Persuasion in an Early Georgian Debate of the Sixth Century

(Abstract)

KEYWORDS: Georgia, Egrisi, Debate, Ayety, Partadze, Agathias Scholasticus, Politics, Byzantine, Iran, Rhetoric, History

The twenty-year war (542–562) for control of Egrisi (Lazica) was fought between two neighbouring empires – Iran (the Sasanian Empire) and Byzantium – on Georgian territory. For both powers, Egrisi, located on the Black Sea, was of immense strategic importance: it controlled the routes and passes through the Caucasus Mountains. Each therefore sought to secure the region, while the Georgians, for their part, aimed to preserve their own country. They fought with exceptional resolve, sometimes against Iran and sometimes against Byzantium.

The Byzantine historian Procopius of Caesarea has preserved the speech delivered by King Gubaz II before the battle of Mokhris. This speech is the earliest surviving example of Georgian military oratory. It survives in Procopius's Greek account in *De Bello Gothico*, which describes the wars of Justinian's reign and includes the Battle of Mokhris. Gubaz's address is full of the pathos of awakening martial courage and patriotic fervour, intending to bolster the fighters' confidence and cultivate a conviction of Georgian success and victory throughout

the campaign. He tells the soldiers: “I do not know, brave men, whether it is necessary to address you with further advice and instructions to inspire your admiration, since I think that those who are already impressed by the needs of the circumstances do not need any further appeals.”

Gubaz II tactfully reminds the warriors what depends on them and of the danger that will follow if each man does not sacrifice himself and does everything possible on the fierce battlefield: “There is a danger to our wives, children, homeland and, in a word, to everything for which the Persians attacked us.” The speaker’s rising intonation reaches its peak in the concluding phrases, which function both as a summons and as a means of strengthening resolve. They instil courage, optimism, confidence of winning, and faith in their ultimate success before the battle: “It is not difficult, brave men, for us to fight against the Medes, because we have often prevailed over them in hand-to-hand combat. As we are accustomed to it, there is no difficulty, since the ordeal of the task disappears in advance thanks to practice and experience... Pride, once subdued, usually cannot be revived... So, keep this in mind and fight the enemy filled with good hopes.”

King Gubaz’s speech, delivered to the army before the battle of Mokhris, stands as an important monument of Georgian military eloquence. It illustrates clearly the distinctive features of oratorical art and the mastery of public speaking in a distant past. The Egrians – together with their king – fought this battle with self-sacrifice and emerged victorious.

In that remote sixth century, in the land of Egrisi turned into a theatre of war, both neighbouring empires allegedly sought the death of the Georgian king, Gubaz II, because, without his removal, it would be challenging to take possession of the strategically vital territory of Lazica. Iran failed in its attempt to have the Georgian ruler killed. On this occasion, Iran was unable

to undermine the fortress from within: the loyal Lazic nobleman Farsans, who had long-standing personal enmity with King Gubaz, was willing to set aside private resentment for the sake of loyalty to his homeland. As a result, he warned Gubaz II of the plot, and the king survived the Iranian ruse. Yet King Gubaz was not so fortunate with Byzantium. He was allegedly betrayed by the Byzantine strategists who were, at that time, his allies: his Christian companions – Martines, Besa, and Rustiche – betrayed the Christian Lazic king: they invited him under the pretext of a council and summoned him, unarmed, along with several followers, to a valley on the banks of the Khobistskali River, where they treacherously murdered him.

This tragic episode in the twenty-year war over Egrisi (Lazica) forced Georgia into a painful dilemma. Neither Iran nor Byzantium could be trusted to any meaningful degree. Yet betrayal and wrongdoing have no fixed nationality or religion: the perpetrator, in the broadest sense, is godless and without reverence for God. The people of Egrisi therefore had to decide which of the neighbouring empires to accept as an ally. There was no alternative but to choose between two evils – whichever was, in the end, the less harmful. But how could they decide which course would safeguard their homeland most effectively?

Once again, they had to guide this glorious part of Georgia safely across the swinging rope bridge of international politics. And it was once again the same strategic dilemma – choosing whether to align with Iran or Byzantium – that forced the people of Georgia to confront the problem of alliance. For that reason, the oldest Georgian debates to have survived are those documented in the recorded exchange between Ayety and Partadze, whose speeches have come down to us through the centuries.

The capital of ancient Colchis was then a centre of eloquence for both Greek and Georgian orators. They spellbound the public in debates – showcasing their ability to deliberate on difficult matters, their artistry, and their capacity to persuade through the power of words. In many instances, they set the terms of the debate themselves and won the audience’s support.

This flourishing of eloquence was made possible by the successful establishment of the leading school of the age, the Academy of Phasis, in western Georgia on the shores of the Black Sea. The Greek orator and man of letters Themistius calls it the “abode of the Muses”. According to Themistius – who, like his father, mastered the art of oratory and philosophy in this very school – the Colchian Academy did not teach archery, javelin-throwing, and horsemanship, unlike the neighbouring peoples whom Greek authors labelled “barbarians”. Instead, its students excelled in rhetorical arts and stood out at the Greek festivals. The Academy reached its height in the fourth century, though its influence extended from the third to the sixth centuries AD. It was created as a result of the rapprochement between Georgian and Hellenistic cultures.

On this fertile and intellectually prepared ground, when Georgia’s security required it and when the question of the country’s political orientation had to be determined, the decision was not left to the will of the powerful within the land, nor made unilaterally by the sovereign, nor imposed by the dictates or pressure of some neighbouring large and powerful state. Rather, it emerged from public debate: the issue was discussed in a public assembly, decided by the majority, and judged by the nation itself.

In 555 AD, near the ancient capital of Colchis – Archeopolis (modern Nokalakevi) – in a valley in the Caucasus, the Georgian political orators Ayety and Partadze delivered speeches to a large gathering of Colchians. The Greek historian

Agathias Scholasticus preserved a detailed description of the Colchian assembly, including the texts of the orators' speeches, in his historical work *On the Reign of Justinian*. Through this work we have an account of the great Colchian congress, which – although significant – was not an uncommon event in Archeopolis.

A group of nobles shared Ayety's view and considered it advisable to break with Byzantium and align with Iran. Partadze's supporters, by contrast, preferred to maintain relations with the Christian Byzantine Empire, but on the condition that Emperor Justinian would bring the murderers of King Gubaz to justice and confirm Gubaz's younger brother, Tsathe, as the next king of Egrisi (Lazica).

In matters of oratory and eloquence, Ayety and Partadze were not inferior to one another. This can be seen clearly in their speeches, which Agathias Scholasticus carefully recorded and which have come down to us thanks to him. The outstanding Georgian scholar Simon Kaukhchishvili – founder of the Georgian school of Byzantine studies – made a major contribution to the translation of this work from Greek into Georgian, as well as to its commentary and publication.

The debates between Ayety and Partadze are notable not only in Georgian history but also in the wider history of oratory. This assessment is unequivocally reflected in the Greek historians Procopius of Caesarea and Agathias Scholasticus, as well as in Georgian scholars such as Simon Kaukhchishvili, Alexander Gamkrelidze, Ivane Javakhishvili, Shalva Nutsubidze, Nicholas Kandelaki, and others. In debates and negotiations alike, the decisive factor is to deploy a convincing argument – or to refute the opponent's case in the pursuit of truth. In this respect, Partadze showed a clear advantage.

The pathos of Ayety's passionate address rested primarily on emotion and on the skilful use of general truths, strongly impressing the audience. His arguments and motives were immediately recognisable: "The old glory of the Colchians has disappeared... If we leave this evil deed unpunished, the Romans will never allow us to live undisturbed, and they will further humiliate us because of our inaction... I want the kingdom of Colchis to regain its previous glory; so that it does not need the help of foreign powers. So that it can rely on its own strength both in war and peace. But when we, due to the circumstances of the times, to a twist of fate, or to both, have become so weak that we are subordinate to someone else, it is still better to be subordinate to someone who is more benevolent – who unwaveringly maintains good relations with their friends and allies."

Ayety's arguments in defence of the pro-Persian direction can be reduced to the following propositions:

1. The Romans intend to destroy us, whereas the Persians are more trustworthy.
2. It is better to be subordinate to someone who is more benevolent – someone who maintains good relations with allies.
3. If we leave this evil deed unpunished – our king has been killed treacherously – then the Romans will no longer allow us to be and further oppress us because of our inactivity.
4. Weapons cannot determine a people's lasting victory; instead, one must live virtuously, because virtue sustains a people's striving for the good.

Considering Iran's repeated betrayals and its different faith, Ayety's choice of arguments to persuade the Egrisians was clearly misguided. Nevertheless, the speaker's eloquence and appeal to moral values impressed the public assembly. The people voiced,

with strong emotion, their desire to avenge the treacherous murder of their king. Agathias Scholasticus writes: “Thus spoke Ayety, and the whole people were stirred. They shouted with joy and were ready to support Persia at once.”

Partadze countered his opponent’s seemingly flawless and impressive speech with three principal arguments.

1. The Iranians had tried to kill King Gubaz before the Byzantine commanders did. Their attempt only failed because the Georgian patriot Farsans made the honourable decision. He set aside his personal enmity and remained loyal to the king when his country’s security demanded it. That was why Gubaz II survived on that occasion – not through any merit on the part of the Persians, nor because of the virtue of Shah Khosrow I, but because a Georgian nobleman made a moral choice. It should also be remembered that Khosrow I, ruler of Iran, sent an assassin to kill King Gubaz II. In Byzantium, by contrast, the generals were driven by personal resentment and a desire for revenge, rather than by any command or policy from the emperor himself. Partadze therefore easily refuted Ayety’s first argument. The facts themselves showed that the Persians were no less treacherous than the Byzantines. They had betrayed the Egrisians at every turn, and their conduct provided Partadze with incontrovertible evidence.
2. “The Romans are still preferable, because the Persians will never accept us while we profess a different faith.” Presented in this way, Partadze’s next argument was also persuasive. From the beginning, the Georgians had believed – as John Sabanisidze later put it – that “Christianity is not merely a religion but also the key to

the unity of the nation”. The Zoroastrian Persians were therefore more unacceptable to the Georgians than the Christian Byzantines.

3. “The Byzantine emperor was not himself involved in the treachery. His generals misled him, and their actions brought dishonour upon him. The murder of King Gubaz was the work of the generals; Caesar had no part in it.” This, Partadze argued, was why the people should endure their misfortune courageously and refrain from any dishonourable act that violated the traditional order of conduct. “Let us report what has happened to Caesar and see what answer he gives us. If our fair demand is rejected, then let us consider an alliance with the Persians.” Ayety’s third argument was therefore also easily refuted: Partadze had no intention of allowing the murderers to go unpunished, and he had good reason to hope that the Byzantine emperor would heed the Egrisians’ appeal. That, in fact, was what happened.
4. “Eloquence is an invincible weapon,” says Partadze at one point. He won the debate through the clarity of his reasoning, the persuasive presentation of his arguments, his ability to expose flaws in his opponent’s skilfully constructed case, and above all his own eloquence. He declared: “Only those who offer false counsel need beautify and colour their words.” An example of such counsel was Ayety’s fourth argument, which was, in itself, unassailable: “Weapons cannot secure lasting victory for a people. It is necessary to live virtuously, because virtue enables people to pursue what is good.” Of course, no one could object to this principle. But what did it have to do with the Persians?

Where, in their recent conduct, was there a single example of virtue or goodness?

In the debate, Partadze's position prevailed, and the people's assembly supported him. On this occasion, the pro-Persian faction was defeated by the pro-Byzantine one. Thus, the debate between Ayety and Partadze determined our country's political orientation in the sixth century.

The assembly elected a delegation to be sent to Constantinople. The Byzantine emperor Justinian I decided to uphold justice. He knew that, if he did not, the Egrisians would defect to Iran. He still remembered how formidable the Georgian warriors were. He had not forgotten that, shortly before the Egrisians' assembly, an army of 3,000 Egrisians had defeated a Byzantine force of 50,000 men. He therefore understood that Egrisi (western Georgia) was a power to be reckoned with. The emperor grasped what might happen to him – and to his empire – if the Egrisians allied themselves with Iran. Consequently, in 555, the generals responsible for the king's murder were sentenced to death. In the same year, Gubaz II's younger brother, Tsathe, who was in Byzantium, was made king of Egrisi.

For centuries, our “small motherland” has made its way across history's turbulent currents on a narrow suspension bridge, swaying between politically opposed banks. Whenever Georgia prevailed – and it often did – it was chiefly through intelligence, foresight, diplomacy, political wisdom, and fidelity to enduring human values. Even today, these qualities – reason, intelligence, and loyalty to the homeland – can guide and safeguard Georgia and its people as the modern world once again approaches a precarious political crossroads.

მკვლევარ-მკვლევებელი და სიტყვით დარწმუნების ხელოვნება VI საუკუნის ქართულ დებატებში

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, ეგრისი, დებატები, აიეტი, ფარ-
ტაძე, აგათია სქოლასტიკოსი, პოლიტიკა, ბი-
ზანტია, ირანი, მკვლევარ-მკვლევებელი, ისტორია

ირანი¹ თუ – ერთმორწმუნე ბიზანტია?! ბიზანტია
თუ – ირანი? ასეთი დილემის წინაშე აღმოჩნდა ჩვენი
„ორ ზღვას შუა ძველსძველად საომარ ღელოდ“² ქცეუ-
ლი სამშობლო შორეულ VI საუკუნეში. ეს დილემა „არა
ისართ ტყორცნით ან ოროლის სროლით“, არამედ, დახვე-
წილი, ცივილიზებული, ღირსეული ბჭობის, სიტყვიერი
პაექრობის, დებატების გზით, პრობლემის საჯარო გან-
ხილვის შედეგად გადაწყდა ეგრისის სახალხო კრებაზე
იმ უძველეს ეპოქაში.

ვიდრე ამ, ჩვენამდე მოღწეული პირველი დებატების
(პოლემიკის, დისკუსიის, ჭეშმარიტების საჯარო ძიების)
ისტორიას გავანალიზებდეთ, უთუოდ ორი წინაპირობა
უნდა გავითვალისწინოთ, რამაც განსაზღვრა დებატების
აუცილებლობა და მისი დიდი ოსტატობით, ღირსეუ-
ლად წარმართვის შესაძლებლობა:

1. ეგრისის დიდი ომის (ლაზიკის 20-წლიანი ომის)
ქართველთათვის განსაკუთრებულად ტრაგიკუ-
ლი ეპიზოდი;

2. ქართული კლასიკური მჭევრმეტყველების იმჟამინდელი ძლიერი კერის, კოლხეთის რიტორიკული სკოლის, კოლხეთის აკადემიის³ არსებობა საქართველოში.

პირველის ტრაგიკულმა ეპიზოდმა, ბიზანტიელი სტრატეგოსების მიერ მეფე გუბაზ II-ს ღალატით მოკვდინებამ, დილემა წარმოშვა, მეორის არსებობამ კი განაპირობა „მუხების საუფლოდ“ სახელდებული ჩვენი წინაპრების დალოცვილი საცხოვრისი იმ მოვლენათა არენად ქცეულიყო, ბერძენმა პოეტმა, იურისტმა და ისტორიკოსმა აგათია სქოლასტიკოსმა⁴ რომ შემოგვინახა თავის თხზულებაში „იუსტინიანეს მეფობისათვის“. შემოგვინახა საამაყოდ და პასუხისმგებლობად ჩვენი ფესვების, წინაპართა ღირსებების, მათი მრწამსის ერთგულებისა და დაცვის ვალდებულებით.

* * *

უძველესი ცნობები საქართველოში ფილოსოფიური აზროვნების არსებობის ისტორიის თაობაზე IV საუკუნის კოლხეთში არსებულ ფილოსოფიურ აკადემიას, ფაზისის რიტორიკულ სკოლას უკავშირდება. კოლხეთის რიტორიკული სკოლა, უწინარეს ყოვლისა, მჭევრმეტყველების კერა იყო, სადაც ასწავლიდნენ: „არა ისართ ტყორცნას, არამედ იმას, თუ როგორ გაიწვრთნა რიტორიკულ ხელოვნებაში“ (თემისტოისი).⁵ ამ სკოლის არსებობას ადასტურებს IV საუკუნის ცნობილი ბერძენი ორატორისა და ფილოსოფოსის – თემისტოისის XXVII სიტყვა, მიმართული ერთი პროვინციელი ახალგაზრდისადმი, რომელსაც ორატორი კოლხეთის რიტორიკულ სკოლაში ურჩევს განათლების მიღებას.⁶ ფილოსოფიის შესწავლა, განათლების მიღება ათენშიც შესაძლებელი იყო და საბერძნეთის ან რომის იმპერიის სხვა ქალაქებშიც, მაგრამ რიტორიკული სკოლა, სადაც განუყოფელი იქნებოდა

მჭევრმეტყველება და ფილოსოფია – მხოლოდ კოლხეთში არსებობდა.⁷

დღესაც საგულისხმოა, რომ თემისტიოსის აზრით, ცოდნის შესაძენად არაა აუცილებელი ცნობილი ადგილების შერჩევა, ვინაიდან: „მეცნიერება დიდი მეტროპოლიების მეშვეობით კი არ ჰყვავის, არამედ, დიდი სწავლულების ღვაწლის შედეგად“.⁸ ამდენად, იგი ახალგაზრდას განათლების მიღებას არა ათენში, არამედ, პონტოს ბოლოში, ნაკლებად ცნობილ ფაზისის აკადემიაში ურჩევს. მის რჩევას დამაჯერებლობას უმყარებს ის ფაქტი, რომ სწორედ ამ სასწავლებელში, ფასისის (ახლანდელი ფოთის) მახლობლად შეუსწავლიათ მჭევრი მეტყველება მასაც და მამამისს ევგენიოსსაც. თემისტიოსი ამ ადგილს „მუზების სავანეს“⁹ უწოდებს.

თემისტიოსი აღმოსავლეთ რომის იმპერიაში, კონსტანტინოპოლში მოღვაწეობდა და დიდი ავტორიტეტითა და პოპულარობითაც სარგებლობდა. იგი ასე მიმართავს უმაღლესი ფილოსოფიური განათლების მიღების მსურველ, არჩევანის წინაშე მდგომ ახალგაზრდას: „მეც, ჩემო კარგო, რიტორიკის ნაყოფნი მოგწევიტე გაცილებით უფრო უჩინარ ადგილას, ვიდრე ეს ჩვენი ადგილია, არა წენარსა და ელინურ ადგილას, არამედ პონტოს ბოლოში, ფაზისის მახლობლად, სადაც არგომ თესალიიდან წამოსულმა დაისადგურა, რასაც პოეტები გაკვირვებით მოგვითხრობენ, და ცამ იგი აღიტაცა იქ, სადაც ცნობილია თერმონდონტი, ამაძონთ საომარი საქმეები და თემოსკვირი. და აი, ბარბაროსული და პირქუში ადგილი ერთი კაცის სიბრძნემ და სათნოებამ გახადეს ელინური და აქციეს მუზების ტაძრად...“.¹⁰

თუმცა ბრძნად და სათნოდ მოიხსენიებს და დიდ მადლიერებას გამოხატავს მის მიმართ, თემისტიოსი არსად ასახელებს კოლხეთის უმაღლესი რიტორიკული

სკოლის დამაარსებელს. არ ვიცით, რა ენაზე და რაგვარი პროგრამებით, რა მეთოდებით მიმდინარეობდა სწავლება, ვინ იყვნენ პედაგოგები და მისთ,¹¹ მაგრამ, როგორც ჩვენს დიდ წინაპრებს სწამდათ: „ღვაწლი შედეგით ფასდება“, შედეგმა კი რაღაც სასწაულით გამოადწია საუკუნეთა სიღრმეებიდან და, თუნდაც არა ქართულ, არამედ უცხო ენაზე, ბერძენი ჟამთააღმწერლების პროკოპი კესარიელისა და აგათია სქოლასტიკოსის ნაშრომებში შემოგვინახა როგორც მეფე გუბაზ II-ს მიმართვა მებრძოლებისადმი მოხირისის ხეობაში გამართული ბრძოლის წინ, ასევე – აიეტისა და ფარტაზის (ფარტაძე) დებატების ტექსტები.¹²

თემისტიოსის ცნობით, კოლხეთის აკადემიაში, „განსხვავებით მეზობელი ბარბაროსებისგან, ისართ ტყორცნა და ოროლთ სროლა ან ჯირითი კი არ ისწავლებოდა, არამედ ამ სკოლის აღსაზრდელები რიტორიკულ ხელოვნებაში იწრთობოდნენ და ელინთა დღეობებზე ბრწყინავდნენ“.¹³ კოლხეთის აკადემიის აყვავების ხანა IV საუკუნეა, ხოლო არსებობის პერიოდი – III-VI საუკუნეები. მისი შექმნა ქართული და ელინისტური კულტურული სამყაროების დაახლოებას მოჰყვა.¹⁴

ძველი კოლხეთის დედაქალაქი¹⁵ მჭევრმეტყველების ასპარეზი ყოფილა, როგორც ბერძენი, ისე, ქართველი ორატორებისათვის. ისინი საჯარო გამოსვლის, ბჭობის, საჭირობოროტო პრობლემათა სახალხოდ განხილვის თავიანთი ოსტატობით, არტისტიზმით, არგუმენტირებული მსჯელობის საშუალებით სიტყვით დარწმუნების ხელოვნებით ხიბლავდნენ საზოგადოებას და ხშირ შემთხვევაში, საკუთარ პოზიციაზეც აყენებდნენ, მიიმხრობდნენ.

საინტერესოა ორატორთა გამოსვლის ტექსტების ჩაწერის იმჟამინდელი წესიც: „კაცნი, რომელთაც იცოდნენ სწრაფი წერა და დაწერილის წაკითხვა სხაპა-

სსუპით“.¹⁶ ბიზანტიასა და საქართველოში გავრცელებულ ამ წესს ის უპირატესობა გააჩნდა, რომ გამოსვლის მომენტში, სინქრონული ჩაწერა ტექსტის სიზუსტეს განაპირობებდა, დედანთან მის მაქსიმალურ სიახლოვეს, რაც, ჯერ ერთი, შინაარსის უტყუარობის გარანტიაა და, მეორეც, აიოლებს საჯარო გამოსვლისას ცნობილ ორატორთა მეტყველების იმდროინდელი ფორმების, ოსტატობის თავისებურებათა და მისთ. შესწავლა-გათვალისწინებას.

ამ ნოყიერ, ინტელექტუალურად შემზადებულ ნიადაგზე, როცა ჩვენი ქვეყნის უსაფრთხოების საჭიროებამ ეს მოითხოვა და საქართველოს პოლიტიკური ორიენტაციის საკითხი უნდა გარკვეულიყო, არა ძლიერთა ამა ქვეყნისათა სურვილით ან მავანის ერთპიროვნული გადაწყვეტილებით ან რომელიმე მეზობელი დიდი და ძლიერი სახელმწიფოს კარნახითა თუ ზეწოლით, არამედ, პრობლემის საჯარო, სახალხო განხილვის შედეგად, სახალხო კრებაზე, უმრავლესობის არჩევანის შესაბამისად გადაწყდა საკითხი, იმ პერიოდის ორ ცნობილ ქართველ ორატორს შორის გამართული დებატების მეშვეობით.

აიეტი და ფარტაძე – ერთმანეთზე სახელოვანი და ნიჭიერი მამულიშვილები, ორი გამორჩეული პოლიტიკოსი და მჭევრმეტყველი ორატორი, სიტყვით დარწმუნების ხელოვნების დიდოსტატი, ამ შემთხვევაში განსხვავებულ პოზიციაზე იდგნენ, მაგრამ, რაც უმთავრესია, სამშობლო ჰქონდათ ერთი და მიზანი საერთო – ქვეყნისთვის სასარგებლო, საქართველოსთვის უსაფრთხო და უმჯობესი გადაწყვეტილების მიღება.

მათი დებატები, ორივეს გამოსვლა ეგრისის სახალხო კრებაზე, ქართული ორატორული ხელოვნების ჩვენამდე მოღწეულ უძველეს, ბრწყინვალე ნიმუშებად ითვლება;¹⁷ მაგრამ ჯერ ომია დვთივკურთხეული საქარ-

თველოს ტერიტორიაზე, მართლაც რომ „საომარ ლელოდ“ უქცევიათ იგი მეზობელ სახელმწიფოებს.

20-წლიანი ომი (542-562 წწ.) ეგრისის (ლაზიკის) დასაუფლებლად ორ მეზობელ იმპერიას, ირანსა და ბიზანტიას შორის, რომელთათვისაც შავიზღვისპირა ეგრისი უმნიშვნელოვანესი იყო სტრატეგიული თვალსაზრისით, კავკასიონის მთებზე გადასასვლელი გზებისა და ბილიკების გასაკონტროლებლად და ორივე გააფთრებით ცდილობდა მის დაპყრობას. ამ დროს კი, ქართველებს საკუთარი ქვეყანა თავისთვის უნდოდათ და თავგანწირვით იბრძოდნენ, ხან ირანისა და ხანაც ბიზანტიის მოსაგერიებლად.

532 წელს დადებული სამუდამო მშვიდობის ხელშეკრულებით სპარსელი სასანიდები დათანხმდნენ, ეგრისი ბიზანტიის გავლენის სფეროში დაეტოვებიათ; მაგრამ თავისუფლებისმოყვარე, მამულიშვილი ქართველები ვერც ბიზანტიელთა თავგასულობასა და უსამართლო, უკანონო მმართველობას ეგუებოდნენ, რასაც 541 წელს ეგრისელთა აჯანყება მოჰყვა. ეგრისის მეფე ამ დროს გუბაზ II იყო, ირანის შაჰი – ხოსრო I ანუშირვანი, ხოლო ბიზანტიას იმპერატორი იუსტინიანე I განაგებდა.

გუბაზ II-მ ხოსრო I-ს სთხოვა დახმარება და სპარსელ-ეგრისელთა ჯარმა 542 წელს ქალაქი პეტრა აიღო, საიდანაც ბიზანტიელები განდევნა. თითქოს, ქვეყანას თავისუფლად უნდა ამოესუნთქა, მაგრამ ირანის შაჰს სულ სხვა ვერაგული ჩანაფიქრი ჰქონდა, რაც მალევე გამჟღავნდა. მას თავად სურდა ეგრისის ტერიტორიის დასაკუთრება. საამისოდ, გეგმავდა გუბაზ II მოეკლა, ლაზები თავიანთი სამკვიდრებლიდან აეყარა და მათ ნაცვლად იქ ირანელები და სხვა თავისი ერთგული ტომები ჩაესახლებინა.

ხოსრო I-მა გუბაზ II-ს მოკვლა თავის მოხელეს, მთელ ოსმალეთში ვერაგობით ცნობილ ფაბრიზს დაავალა. ფაბრიზმა ეს მოღალატური ჩანაფიქრი ერთ წარჩინებულ ეგრისელს, ფარსანსს გაანდო, რომელიც გუბაზ მეფესთან „დიდს შუღლში იყო“, მაგრამ ფარსანსმა, როგორც ღირსეულ მამულიშვილს ეკადრებოდა, მეფესთან პირადი დამოკიდებულება დაივიწყა და გუბაზს ყველაფერი გაუმხილა. ირანის შაჰს ნიდაბი ჩამოუცურდა.

მეფე გუბაზმა ოსმალეთისგან განდგომა გადაწყვიტა, რის შესახებაც აუწყა იმპერატორ იუსტინიანე I-ს, პატივბაც სთხოვა შეცდომის გამო და დახმარებაც ოსმალეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ომი განახლდა და ახლა უკვე ირანელთა წინააღმდეგ იბრძოდნენ ეგრისელები გააფთრებით. იუსტინიანემ 549 წელს 7 ათასი ბიზანტიელი და ათასი ჭანი მემორი გამოგზავნა აჯანყებულთა დასახმარებლად დაგისთვის სარდლობით.

550 წლის ზაფხულში ეგრისს ირანის ჯარი შემოესია ხურიანეს სარდლობით. რიცხვმრავალი მტერი ცხენისწყლის ნაპირას, მოხირისის ხეობაში დაბანაკდა. ეგრისელ-ბიზანტიელთა ბანაკში სამხედრო თათბირზე ეგრისელთა წინადადებით გადაწყდა მტერზე იერიში მიეტანათ. ბრძოლის წინ მეფე გუბაზმა ღაზ მემორებს გასამხნეებლად სიტყვით მიმართა.

დაგისტემ ალყა შემოარტყა ეგრისის ციხე-ქალაქ პეტრას (ამჟამად ქობულეთის მუნიციპალიტეტის სოფ. ციხისძირი),¹⁸ მაგრამ მისი აღებისგან რატომღაც თავი შეიკავა, ირანელთა სარდალ მერმეროეს ჯარის გამოჩენისთანავე ალყა მოხსნა და იქაურობას გაეცალა. ძნელი სათქმელია, ეს რატომ გააკეთა; ფაქტი ერთია – სხვის ომში მხოლოდ ქართველს შეუძლია თავი გაწიროს, ბოლომდე დაიხარჯოს... დაგისტემ მოგვიანებით გუბაზ II-სთან ერთად გაილაშქრა მერმეროეს ჯარის წინააღმდეგ.

მათ გაიმარჯვეს, მაგრამ ეგრისელებმა პეტრას ალყის მოხსნის გამო დაგისტეს სამართლიანად დასდეს ბრალი ღალატში და კეისართან უჩივლეს. 550 წელს იუსტინიანემ დაგისტე ამის გამო ციხეში ჩასვა.¹⁹

ამ ბრძოლის შესახებ პროკოპი კესარიელი წერს: „რომაელებმა და ლაზებმა ხელთ იგდეს ბანაკი. ძალიან ბევრი ბარბაროსი იქვე იქნა მოკლული, ხოლო დანარჩენებმა თავს უშველეს სამშობლო ქვეყანაში, რამდენადაც ეს თითოეულისათვის შესაძლებელი იყო“.²⁰ ბიზანტიელმა ისტორიკოსმა ასევე შემოგვინახა გუბაზ მეფის სიტყვა, მოხირისის ხეობაში გამართული ამ ბრძოლის წინ, „რომელიც ქართული სამხედრო მჭევრმეტყველების ყველაზე ადრინდელი ძეგლია, რომელსაც სრული სახით მოუღწევია ჩვენამდე. ის დაცულია უცხო წყაროში, შემონახულია ბერძნულ ენაზე პროკოპი კესარიელის თხზულებაში *De bello gothico*, სადაც აღწერილია იუსტინიანესდროინდელი ომები, მათ შორის, მოხირისის ბრძოლა“.²¹

შთამაგონებლობით გამორჩეული გუბაზ მეფის სიტყვა მეზობლებში მხედრული მამაცობის, პატრიოტული მუხტის გაღვივების პათოსითაა სავსე და ამ ომში წარმატების, ქართველთა გამარჯვების განწყობის შექმნას ემსახურება: „არ ვიცი, ვაჟკაცებო, საჭიროა თუ არა კიდევ რჩევა-დარიგებით მომართვა თქვენდამი თქვენს აღსაფრთოვანებლად, ვინაიდან ვფიქრობ, რომ არავითარი მოწოდება აღარ ესაჭიროებათ იმათ, ვინც გარემოებათა საჭიროებითაა უკვე აღფრთოვანებულნი“.²² ამასთან, გუბაზ II ტაქტიკადა შეახსენებს მეომრებს, თუ ვინ დგას მათ უკან და რა საფრთხე ემუქრებათ, თუ ყოველი მათგანი თავს არ გაწირავს და შესაძლებლობის მაქსიმუმს არ გააკეთებს სასტიკი ბრძოლის ველზე: „საფრთხე არსებობს ხომ ცოლებისათვის, შვილებისათვის, სამშობლო ქვეყნისათვის და, ერთი სიტყვით, ყვე-

ლაფრისათვის, რის გამოც სპარსელებმა ჩვენზე იერიში მოიტანეს“.²³

ორატორის აღმავალი ინტონაცია კულმინაციას აღწევს ბოლო ფრაზებში, მოწოდებად რომ გაისმის და, ამავედროულად, მხნეობას, ოპტიმიზმს, გამარჯვების იმედსა და რწმენას უნერგავს მეომრებს ბრძოლის წინ: „ძნელი არ არის, გაუკაცებო, მიდთა წინააღმდეგ ბრძოლა ჩვენთვის, რომელთაც ხშირად გაგვიმარჯვნია მათზე ხელჩართულ ბრძოლაში. მიჩვეულისათვის არ არსებობს არავითარი სიძნელე, ვინაიდან საქმის სიღუჭტირე წინდაწინვე ქრება მეცადინეობისა და გამოცდილების წყალობით... ერთხელ დამორჩილებული სიამაყე, ჩვეულებრივ, ვეღარ აღორძინდება... მაშ, იქონიეთ ეს მხედველობაში და შეეებრძოლეთ მოწინააღმდეგეს აღესილნი კეთილი იმედებით“.²⁴ „გუბაზ მეფის სიტყვა, თქმული მხედრობის მიმართ მოხიროსის ომის წინ, ქართული სამხედრო მჭევრმეტყველების საყურადღებო ძეგლია, რომელიც საკმაო სიცხადით წარმოგვიდგენს შორეული წარსულის ცოცხალ ენამჭევრობას“.²⁵

553 წლის ზაფხულში მერმეოე ახალი ჯარით შევიდა ეგრისში და ტელეფისის ციხესთან დაამარცხა ეგრის-ბიზანტიის ჯარი. ეგრისელები მეფესთან ერთად თავგანწირვით იბრძოდნენ, მაგრამ ბიზანტიელებმა არ გამოიჩინეს სათანადო მხარდაჭერა. მხოლოდ მათი ორგულობისა თუ დალატის შედეგად შეძლეს ირანელებმა ამ ბრძოლის მოგება. ბუნებრივია, გუბაზ II-მ ბიზანტიელ სარდლებს: მარტინეს, ბესასა და რუსტიკეს დასდო ბრალი და ამის შესახებ იმპერატორ იუსტინიანე I-საც აუწყა.

კეისარმა თანამდებობიდან გადააყენა ბესა, მთელი ქონება ჩამოართვა და აბაზგიაში გადაასახლა. ამით უკმაყოფილო სარდლებმა, რუსტიკემ და იოანემ გუბაზ II 554 წელს ვერაგულად მოკლეს.²⁶ იმუამად თითქოსდა მო-

კავშირე, ერთმორწმუნე ბიზანტიელმა სტრატეგოსებმა გუბაზის მეფური ნდობა ბოროტად გამოიყენეს, იგი მოტყუებით სათათბიროდ გაიწვიეს ხობისწყლის პირას ერთ ხეობაში და მოღალატურად გამოასაღმეს სიცოცხლეს. მღელვარებამ მოიცვა ეგრისი.

ეგრისის (ლაზეთის) 20-წლიანი ომის ამ ტრაგიკულმა ეპიზოდმა რთული, საბედისწერო არჩევანის წინაშე დააყენა საქართველო. დიდ ნდობას არც ირანი იმსახურებდა და არც – ბიზანტია. ეგრისელებს ვერ გადაეწყვიტათ, რომელი მეზობელი იმპერიის მხარე უნდა დაეჭირათ. სხვა გზა არ ჰქონდათ. ორ უბედურებას შორის კვლავ ნაკლები უნდა აერჩიათ. კვლავ მოქანავე ბეწვის ხიდზე უნდა გაეწვლინა უსაფრთხოოდ.

ეგრისის სახალხო კრება 555 წელს შეიკრიბა. დიდებულთა ერთი ჯგუფი აიეტის პოზიციას იზიარებდა, ბიზანტიასთან კავშირის გაწყვეტასა და ირანის მიმხრობას მიიჩნევდა მიზანშეწონილად. ფარტაძის თანამოაზრეები კი მაინც ერთმორწმუნე ბიზანტიის მეკავშირეობას ამჯობინებდნენ, ოღონდ, იმ პირობით, რომ იმპერატორ იუსტინიანე I-ისთვის მოეთხოვათ გუბაზ მეფის მკვლელობა გასამართლება და დასჯა, ეგრისის მეფედ კი გუბაზის უმცროსი ძმის – წათეს დამტკიცება.

ორატორული ხელოვნებით, ენამჭევრობით აიეტი და ფარტაძე ერთმანეთს არ ჩამოუვარდებოდნენ. ეს მათი გამოსვლებიდან აშკარად ჩანს, რაც აგათია სქოლსტიკოსმა ზედმიწევნით აღწერა და მისი დამსახურებით მოაღწია ჩვენამდე. ამ წიგნის ბერძნულიდან თარგმნას, კომენტირებასა და გამოცემას უდიდესი ღვაწლი დასდო გამოჩენილმა ქართველმა მეცნიერმა, კლასიკური ფილოლოგიის ერთ-ერთმა ფუძემდებელმა და ქართული ბიზანტიოლოგიური სკოლის დამაარსებელმა, სიმონ ყაუხჩიშვილმა.²⁷

აიეტიზა და ფარტაძის დებატები გამორჩეულია არა მხოლოდ ქართული, არამედ მსოფლიო ორატორული ხელოვნების ისტორიაშიც, რასაც ცალსახად აღიარებენ ბერძენი ისტორიკოსებიცა და ქართველი მეკლერებიც: თავად სიმონ ყაუხჩიშვილი,²⁸ ალექსანდრე გამყრელიძე,²⁹ ივანე ჯავახიშვილი,³⁰ სიმონ ჯანაშია,³¹ შალვა ნუცუბიძე,³² ნიკოლოზ კანდელაკი,³³ გიორგი გოხალიშვილი,³⁴ შალვა ხიდაშელი³⁵ და სხვ. დებატებისა და ბჭობის დროს ხომ უმთავრესი დამაჯერებელი არგუმენტის წამოყენებაა, ან – ოპონენტის არგუმენტთა გაბათილება, ჭეშმარიტების დადგენის გზაზე. აქ ფარტაძემ აშკარა უპირატესობა გამოავლინა.

აიეტის მგზნებარე გამოსვლის პათოსი, უპირატესად, ემოციებსა და ზოგადი ჭეშმარიტებებით ნიჭიერად მანიპულირებას ეფუძნებოდა, რამაც მოახდინა კიდევ ძლიერი შთაბეჭდილება მსმენელებზე. მის არგუმენტებსა და მოტივაციას, ერთი შეხედვით, წუნს ვერ დასდებდი: „გაქრა კოლხების ძველი დიდება, დღეიდან ჩვენ სხვებზე ვედარ ვიბატონებთ... ჩვენ რომ ეს ბოროტმოქმედება უყურადღებოდ დავტოვოთ, რომაელები უკვე აღარ დაგვეხსენებიან და კიდევ უფრო გაგვაბახებენ ჩვენი უმოქმედობის წყალობით... მინდა, რომ კოლხეთის სამეფოს პქონდეს თავისი ძველი დიდება, რომ მას არ სჭირდებოდეს უცხოელების დახმარება გარედან, რომ როგორც ომის, ასევე მშვიდობის დროს ის თავის ძალებს ეყრდნობოდეს, მაგრამ როცა ჩვენ ჟამთა ვითარების გამო ან ბედის უკუღმართობის წყალობით ან ორივე მიზეზის წყალობით ისე დავუძღვრდით, რომ სხვისი ხელქვეითი გავხდით, ისევ სჯობია იმის ხელქვეითი ვიყოთ, ვინც უფრო კეთილისმსურველია, ვინც დაურღვევლად იცავს კეთილ განწყობილებას თავისიანებთან და მოკავშირეებთან“.³⁶

როგორც ვხედავთ, აიეტის მტკიცებულებანი პრო-სპარსული მიმართულების დასაცავად შემდეგ დებულებებზე დაიყვანება:

1. რომაელებს ჩვენი მოსპობა აქვთ განზრახული, სპარსელები კი უფრო სანდონი არიან;
2. ისევ სჯობია იმის ხელქვეითი ვიყოთ, ვინც უფრო კეთილისმსურველია, ვინც დაურღვეველად იცავს კეთილ განწყობილებას თავისიანებთან და მოკავშირეებთან;
3. ჩვენ რომ ეს ბოროტმოქმედება უწყურადღებოდ დავტოვოთ, რომაელები უკვე აღარ დაგვეხსნებიან და კიდევ უფრო გაგვაბახებენ ჩვენი უმოქმედობის წყალობით;
4. იარაღი ვერ განსაზღვრავს ხალხის ხანგრძლივ გამარჯვებას, არამედ საჭიროა სათნოდ ცხოვრება, რადგან სათნოებანი უზრუნველყოფენ ადამიანთა სწრაფვას კეთილისაკენ.

ირანის სისტემატური დალატისა და განსხვავებული რელიგიური მრწამსის გათვალისწინებით, აშკარად მცდარი ჩანს აიეტის არჩევანი, საითაც ეგრისელთა გაყოფიებას ცდილობს. მიუხედავად ამისა, ორატორის ექსპრესიულმა გამოსვლამ, მორალურ ფასეულობებზე აპელირებამ შთაბეჭდილება მოახდინა სახალხო კრებაზე. ეგზალტირებული მოსახლეობა მეფის მოღალატური მკვლელობის გამო ემოციურად გამოხატავდა შურისძიების სურვილს. აგათია სქოლასტიკოსი წერს: „ასე ილაპარაკა აიეტმა და მთელი ხალხი ალაფრთოვანა. სიხარულის ყვირილი მორთეს. მაშინვე აპირებდნენ სპარსეთის მიმხრობას“.³⁷

ფარტაქემ სამი უმთავრესი არგუმენტი დაუპირისპირა ოპონენტის, ერთი შეხედვით, უხადო და შთამბეჭდავ გამოსვლას:

1. ირანელებმა ბიზანტიელ სტრატეგოსებზე ადრე სცადეს გუბაზ მეფის მოკვლა. მათ ეს, უბრალოდ, არ გამოუვიდათ, ვინაიდან ქართველმა მამულიშვილმა, ღირსეულმა პიროვნებამ ფარსანსმა ეროვნული გადაწყვეტილება მიიღო. როცა ქვეყნის უსაფრთხოებას დასჭირდა, პირადი მტრობა დაივიწყა და მეფეს უერთგულა. მაშინ გუბაზ II გადაარჩა, მაგრამ არა სპარსელთა დამსახურებით, ან ხოსრო I-ის „სათნოებისა გამო“, არამედ ქართველი ფარსანსის ზნეობრივი არჩევანის შედეგად.

ისიც უნდა ითქვას, რომ მეფე გუბაზ II-ს მკვლელი ირანის მმართველმა – ხოსრო I-მა მიუგზავნა, ბიზანტიის შემთხვევაში კი სტრატეგოსებს პირადი წყენა და შურისძიება ამოძრავებდათ და არა – იმპერატორის ნება ან ბრძანება. ამგვარად, აიეტის პირველი არგუმენტი მარტივად გაბათილდა. ფაქტები თავისთავად მეტყველებდნენ, რომ ოსმალები ბიზანტიელებზე სანდონი ნამდვილად არ იყვნენ და ეს ფაქტები უტყუარ არგუმენტებად გამოადგა ფარტაძეს;

2. „რომაელები მაინც უფრო მისაღებნი არიან, რადგან სპარსელები ვერასოდეს შეეგუებიან, რომ ჩვენ სხვადასხვა სარწმუნოება გვაქვს“. ფარტაძის ეს მოსაზრებაც ფრიად დამაჯერებელია, ვინაიდან ქართველებს დასაბამიდან სწამდათ, რომ, თუ იოანე საბანისძეს დავესესხები: „ქრისტიანობა არა მხოლოდ რელიგიაა, არამედ, ერის ერთიანობის გასაღებიც“³⁸ და ცეცხლთაყვანისმცემელი სპარსელები ამ თვალსაზრისითაც უფრო მიუღებელნი იყვნენ, ვიდრე ერთმორწმუნე ბიზანტიელები;
3. „ბიზანტიის იმპერატორი არ იყო ღალატში გარეული; იგი სტრატეგოსებმა შეიყვანეს შეცდომაში

და თავადაც შეურაცხოფილია ამის გამო. გუბაზ მეფის მკვლელობა სტრატეგოსების საქმეა და აქ კეისარი არაფერ შუაშია“, ასე მიიჩნდა ფარტაძეს. ამიტომ მოდებატე თვლიდა: „ვაჟკაცურად უნდა გადავიტანოთ უბედურება და არ ჩავიდინოთ არავითარი უღირსი და მამა-პაპური წესების შემბლა-ლაღი. შევატყობინოთ კეისარს რაც მოხდა და ვნახოთ, რა პასუხს მოგვცემს. თუ ჩვენი სამართლიანი მოთხოვნა უარყოფილი იქნა, მაშინ ვიფიქროთ სპარსელებთან კავშირზე“.

როგორც ვხედავთ, აიეტის მესამე დებულებაც მარტივად გაბათილდა: ფარტაძე არ აპირებდა მკვლელების დაუსჯელად დატოვებას და საფუძვლიანი იმედიც ჰქონდა, რომ ბიზანტიის იმპერატორი ყურად იღებდა ეგრისელთა მოთხოვნას. ასეც მოხდა.

„უძლეველი რამ არის მჭევრმეტყველება“,³⁹ ამბობს ერთგან ფარტაძე. სწორედ ლოგიკური აზროვნებით, მოსაზრებათა დამაჯერებელი არგუმენტირებულობით, მჭევრმეტყველებით გაიმარჯვა მან ოპონენტზე. მისივე სიტყვებია, რომ: „იმას, ვინც ყალბ რჩევა-დარიგებებს იძლევა, ესაჭიროება სიტყვების მოკაზმულობა და სიტყვლე“. ⁴⁰ ამის სიგელ-გუჯარიც აიეტის მეოთხე დებულებაა, რომელიც, თავისთავად, უზადოა, ცხადია: „იარაღი ვერ განსაზღვრავს ხალხის ხანგრძლივ გამარჯვებას, არამედ საჭიროა სათნოდ ცხოვრება, რადგან სათნოებანი უზრუნველყოფენ ადამიანთა სწრაფვას კეთილისაკენ“. ამაში ვერავინ შეედავება, მაგრამ, ეს რა მოსატანია სპარსელებთან მიმართებაში, სად ვიპოვით მათ ქცევაში ან სათნოების, ან სიკეთის თუნდაც ერთ ფაქტს იმ ისტორიულ ვითარებაში? ამდენად, სახალხო კრებამ საბოლოოდ

ფარტაძეს დაუჭირა მხარი და პროსპარსულ მიმართულებას ამჯერად პრობიზანტიურმა აჯობა.

ასე განსაზღვრა VI საუკუნეში აიეტიისა და ფარტადის დებატებმა ჩვენი ქვეყნის პოლიტიკური ორიენტაცია. აიეტიისა და ფარტადის საჯარო გამოსვლები შესულია ქართული ფილოსოფიისა და თეოლოგიის ენციკლოპედიაში და შენახულია საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ციფრულ ბაზაში, როგორც ანტიკური პერიოდის ქართული საზოგადოებრივი აზრის მნიშვნელოვანი ნიმუში.

კრებამ აირჩია დეპუტაცია კონსტანტინოპოლში⁴¹ გასაგზავნად. მიუხედავად იმისა, რომ აგათია სქოლასტიკოსის მტკიცებით: „მკვლელები ბრალს სდებდნენ გუბაზს, რომ ის „ბედავდა საიდუმლო კავშირის გაბმას იბერებთან და სვანებთან, ისე იქცეოდა, ისე წარმოიდგინათავი, თითქოს, მართლა მეფე ყოფილიყო და მის ხელთ ყოფილიყოს თავისი ნებისაებრ ემართა, უარი თქვა ჩვენთან ერთად ელაშქრა ციხის წინააღმდეგ და არც კი მოვიდა ჩვენთან: ამაყად და უხეშად მოგვიგო უარი, ვიდრე ეს დაქირავებულ ქვეშევრდომს შეეფერებოდა“.⁴² იუსტინიანე I-მა სამართლიანობის მხარეს დგომა გადაწყვიტა. მან კარგად უწყოდა, რომ წინააღმდეგ შემთხვევაში ეგრისელები ირანის მხარეზე გადასვლით იმუქრებოდნენ და მშვენივრად მოესხნებოდა, როგორი უზადო მეომრები იყვნენ ქართველები. ბიზანტიის იმპერატორს ისიც ახსოვდა, ეგრისის სახალხო კრების გამართვამდე ცოტა ხნით ადრე რომ ლაზების 3-ათასკაციანმა ჯარმა ბიზანტიის 50-ათასკაციანი ლაშქარი დაამარცხა. ამდენად, გაითვალისწინა, რა შეიძლებოდა მოჰყოლოდა მისთვის და მისი ქვეყნისთვის ეგრისელების ირანელთა მხარეზე გადასვლას და 555 წელს გუბაზის მკვლელები, სასამართლოს

გადაწყვეტილებით, სიკვდილით დასაჯა, ბიზანტიაში მყოფი გუბაზის ძმა წათე⁴³ კი იმავე წელს გაამეფა ეგრისში.

ჩვენ „პატარა სამშობლო“,⁴⁴ საუკუნეთა განმავლობაში, ისტორიულად, სულ მოქანავე ბეწვის ხიდზე გადიოდა და როცა კი იმარჯვებდა (ხშირადაც იმარჯვებდა), უმთავრესად, ინტელექტით, გონიერებით, მარადიულ ადამიანურ ფასეულობათა ერთგულებით. ძველი ხალხური სიბრძნეა: „წარსულისათვის გმადლობთ, დღევანდელობაზე გვმართებს პასუხისმგებლობა...“ დღესაც გონიერებამ, ინტელექტმა, ქვეყნის ერთგულებამ უნდა გადაგვარჩინოს და გაგვიყვანოს XXI საუკუნეში ესოდენ აბორგენული სამყაროს მორიგ ბეწვის ხიდზე.

ბედნიერი იყო გერონტი ქიქოძე, რომელსაც სწამდა: „თამამად შეიძლება ითქვას, რომ დღეს ყოველ თვითცნობიერ მამულიშიღში სოლომონ ლიონიძის სული ფეთქს და განცალკევებული არსებობის აზრს დღეს საქართველოში მეტი გავლენა აქვს, ვიდრე ოდესმე ჰქონია“.⁴⁵ რატევადი სიტყვაა „თვითცნობიერი“ და – როგორი მივიწყებული... თანამედროვე თვითცნობიერ ქართველ მამულიშიღებს ახალი, უფრო დიდი პრობლემები და მძაფრი ტკივილი (ქართული ციხის „შიგნიდან მტკრევის“ მოხალისეებზე რომ არაფერი ვთქვათ) გასჩენია. სერიოზული დაფიქრება, „თვითცნობიერი მამულიშიღობა“ გვმართებს ერსა და ბერს...

დასასრულისთვის, უკეთესის იმედით, დიდი მამულიშიღლისა და მოღვაწის – გერონტი ქიქოძის ოპტიმიზმს ვირჩევ: „ჩვენს პატარა სამშობლოსაც ჰქონია დიადი წუთები. მის მხედრებს ძღვევამოსილი სულთნები დაუმორჩილებია, მის ოსტატებს გმირთ ნაკვეთი ტაძრები აუგია. ამიტომ არის რომ დროებითი ბედშავობა გულის

არ უტეხს და მისი თვალები ასე იმედიანად იცქირებიან მომავალი წლებისაკენ“.⁴⁶

ჩვენი უძველესი, მდიდარი და საამაყო ისტორიის შორეული პერიოდის შეხსენებაც ამაღ დამჭირდა: როცა „საომარ ლელოდქცეულ“ ეგრისის მიწაზე ორ მრისხანე მეზობელ იმპერიათაგან ორივეს ჩვენი იმუამინდელი მეფის გუბაზ II-ს მოკვდინება აძლევდა ხელს, ირანს კოვზი ნაცარში ჩაუვარდა, ვერ გატეხა ამჯერად ქართული ციხე შიგნიდან – მამულიშივილს, ეგრისელ ფარსანსს, რომელსაც დიდი ხნის მტრობა ჰქონდა გუბაზ მეფესთან, სამშობლოსადმი ერთგულებამ პირადი მტრობა დაავიწყა და მეფე გადარჩა. ბიზანტიელებთან კი არ გაუმართლა გუბაზ მეფეს. თითქოსდა იმუამად მოკავშირე, ერთმორწმუნე ბიზანტიელ სტრატეგოსთა: მარტინეს, ბესასა და რუსტიკეს დაღატს შეეწირა; მისი მეფური ნდობა „ერთმორწმუნეებმა“ ბოროტად გამოიყენეს (თუმცა, როდის იყო დაღატსა და ბოროტებას ეროვნება ან სარწმუნოება ჰქონდა? ავისმქმნელი ხომ, ზოგადად, უეროვნებო და უდმერთოა).

ამ ტრაგიკულმა შედეგმა დილემა წარმოშვა: ირანი თუ ბიზანტია? ბიზანტია თუ – ირანი?! დილემის გადაჭრა კი, იმ შორეულ საუკუნეში ცივილიზებულმა ერმა ცივილიზებულად გადაწყვიტა: „მუხების საუფლოდ“ სახელდებული ჩვენი წინაპრების დალოცვილი საცხოვრისი იმ მოვლენათა არენად იქცა, ბერძენმა პოეტმა, იურისტმა და ისტორიკოსმა აგათია სქოლასტიკოსმა რომ შემოგვინახა საამაყო, სამაგალითოდ და – პასუხისმგებლობად ჩვენი ფესვების, წინაპართა ღირსებების, მათი მრწამსის ერთგულებისა და დაცვის ვალდებულებით.

ლიტერატურა ■ References

1. ამ ქვეყანას სპარსეთი ძველმა ბერძნებმა სპარსეთის ყურესთან მცხოვრები პარსელთა ტომის სახელის გამო უწოდეს. თუმცა, ტერიტორიას უძველესი დროიდან ირანი – არიელების ქვეყანა ერქვა. სახელი ოფიციალურად 1935 წელს შეიცვალა, მაგრამ დღემდე შემორჩა „სპარსული ხალიჩები“. ქვეყნის სახელის ცვლილება რამდენიმე ვარაუდს ეფუძნება, რომელთაგან ძირითადია გერმანიაში მოღვაწე ირანის ელჩის ინიციატივა, რომ „ირანი“ უფრო ამაყად ჟღერს და ამ ქვეყანაში მცხოვრებთა არიულ წარმომავლობას გახაზავს. 1959 წელს შაჰმა მოჰამედ რეზა ფეჰლევიმ გამოაცხადა, რომ ორივე სახელი მისაღებია და საერთაშორისო ურთიერთობებში დაიშვება ქვეყნის სხენება, როგორც ირანის, ისე სპარსეთის სახელით. თანამედროვე მსოფლიომ ირანი მიიღო; სპარსეთი, უმეტესწილად, ლეგენდებსა და ისტორიულ ტექსტებში შემორჩა.
2. ტაბიძე გალაკტიონ (1973). რჩეული. თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“, გვ. 442; „მშობლიური ჩემო მიწავ“ (1940, ლექსი).
3. ხიდაშელი შალვა (1988). ქართული ფილოსოფიის ისტორია (VI-XIII სს.). თბილისი: „მეცნიერება“, გვ. 33-38.
4. გეორგიკა: ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ (1936), ტომი მესამე. ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო სიმონ ყაუხჩიშვილმა, ტფილისი: ტფილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ. 23-153. აგათია სქოლასტიკოსი – „ბიზანტიელი სარდლების შეთქმულება გუბაზ მეფის წინააღმდეგ და მისი მოკვლა“, გვ. 42-49; „ლაზების თათბირი შექმნილი პოლიტიკური მდგომარეობის შესახებ. აიეტისა და ფარტაზის სიტყვები“, 63-80; „ლაზთა ელჩები იუსტინიანესთან. წათეს დამტკიცება ლაზთა მეფედ“, გვ. 81-84; „გუბაზ მეფის მკვლელობა გასამართლება“, გვ. 125-153. Retrieved from <https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/3327/1/Georgika_1936_Tomi_III.pdf>
5. კანდელაკი ნიკოლოზ (1966). ქართული მკვერმეტყველება. თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“, გვ. 224-244.
6. იქვე.
7. იქვე.
8. იქვე.

9. Tkebuchava, Diana (2025). Print media at the crossroads. *BRAMS*, 6(14), 38-57.
10. ქართულ ფილოსოფიის ისტორია (ხიდაშელი, 1988), გვ. 65-68.
11. ქართული მჭევრმეტყველება (კანდელაკი, 1966), გვ. 224-244.
12. ქართულ ფილოსოფიის ისტორია (ხიდაშელი, 1988), გვ. 33-38; ფარტაზი თუ ფარტაძე? როგორც ისტორიკოსები გვარ-წმუნებენ, „ორივე სწორია და ერთსა და იმავე პიროვნებას უკავშირდება. ისტორიულ წყაროებში (მაგალითად, VI საუკუნის ბიზანტიელი ისტორიკოსის აგათია სქოლასტიკოსის ნაშრომებში) იგი მოხსენიებულია როგორც **ფარტაზი**, ხოლო ქართულ ისტორიოგრაფიასა და ფილოსოფიის ისტორიაში მას ხშირად **ფარტაძედ** მოიხსენიებენ.
13. იქვე.
14. ჯავახიშვილი ივანე (1960). ქართველი ერის ისტორია. წიგნი I, მეხუთე გამოცემა, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
15. კოლხეთის დედაქალაქი იყო არქეოპოლისი, ანუ „ძველი ქალაქი“; დღევანდელი ნოქალაქევი.
16. ქართული მჭევრმეტყველება (კანდელაკი, 1966), გვ. 224-244.
17. გეორგიკა: ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ (1961), ტომი პირველი. ტექსტები ქართული თარგმანითურთ გამოსცეს და განმარტებები დაურთეს ალექსანდრე გამყრელიძემ და სიმონ ყაუხჩიშვილმა. თბილისი: საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა; თემისტიონი, გვ. 45-58. Retrieved from <https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/3325/1/Georgika_1961_to_mi_I.pdf>
18. ირემაძე თენგიზ (28 თებერვალი – 6 მარტი, 2019). გვიანი ანტიკური ხანის ფილოსოფია საქართველოში: ფაზისის რიტორიკული სკოლა. ჟურნ. „საპატრიარქოს უწყებანი“, №8 (918), გვ. 13-15. Retrieved from <<http://ngu.edu.ge/files/presa/gvian%20antikuri.pdf>>
19. ფიქრობენ, რომ ძვ.წ. II საუკუნეში ციხისძირის მიდამოებში ლახეთის სახელმწიფოს პატარა ქალაქი იყო. იუსტინიანეს ბრძანებით, 535 წელს ციხისძირში იოანე სტრატეგოსმა ააშენა ციხე პეტრა. სოფლის სახელწოდებაც სწორედ ამ ციხეს უკავშირდება. 1989 წლიდან მოქმედებს პეტრა-ციხისძირის მუზეუმ-ნაკრძალი.

20. გეორგიკა: ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ (1965), ტომი მეორე. ტექსტები ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო სიმონ ყაუხჩიშვილმა, მეორე შევსებული გამოცემა, თბილისი: „მეცნიერება“, პროკოპი კესარიელი, გვ. 123. Retrieved from <https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/3326/1/Georgika_1965_tomi_II.pdf>
21. ქართული მჭევრმეტყველება (კანდელაკი, 1966), გვ. 224-244.
22. გეორგიკა (ტომი მეორე, 1965), გვ. 97-119.
23. იქვე.
24. იქვე.
25. ქართული მჭევრმეტყველება (კანდელაკი, 1966), გვ. 224-244.
26. ჯავახიშვილი ივანე (1979). ქართველი ერის ისტორია: უძველესი დროიდან ჩვ. წ. VII საუკუნემდე. თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი I, მეექვსე გამოცემა, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ. 286-298.
27. გეორგიკა (ტომი მესამე, 1936), გვ. 23-153.
28. იქვე.
29. გეორგიკა (ტომი პირველი, 1961), გვ. 45-58.
30. ჯავახიშვილი ივანე (2012). ქართველი ერის ისტორია. ხუთ ტომად, ტომი I, თბილისი: „პალიტრა L“, გვ. 231-241.
31. ჯანაშია სიმონ (1952). შრომები. ტომი 2, თბილისი: საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია, გვ. 419-422. Retrieved from <https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/406967/1/S_Janashia_Shromebi_Tomi_II_1952.pdf>
32. ნეცუბიძე შალვა (1956). ქართული ფილოსოფიის ისტორია. ტომი პირველი. თბილისი: საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია; კოლხიდის აკადემია და მისი მნიშვნელობა ქართული ფილოსოფიის ისტორიაში, გვ. 92-104. Retrieved from <https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/435461/1/Qartuli_Filosofiis_Istoria_1956_Tomi_I.pdf>
33. ქართული მჭევრმეტყველება (კანდელაკი, 1966), გვ. 224-244.
34. გოზალიშვილი გიორგი (1973). ლაზიკის საგარეო ურთიერთობა მეექვსე საუკუნეში. თბილისი: „მეცნიერება“, გვ. 22-70. Retrieved from <https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/402600/1/Lazikas_Sagareo_Urtiertoba_Meeqvse_Saukunesi_1973.pdf>
35. ქართული ფილოსოფიის ისტორია (ხიდაშელი, 1988), გვ. 33-38.

36. გეორგიკა (ტომი მესამე, 1936), გვ. 23-153.
37. იქვე.
38. სირაძე რევაზ (2001). ქართული აგიოგრაფია (სასკოლო საკითხავი). რედ. – ამირან გომართელი, თბილისი: „უნივერსალი“; საბანისძე იოანე – „აბო თბილელის წამება“.
39. გეორგიკა (ტომი მესამე, 1936), გვ. 23-153.
40. იქვე.
41. კონსტანტინოპოლი (ლათ. Constantinopolis) – რომის (330-395 წწ.), ბიზანტიის (395-1204 წწ. და 1261-1453 წწ.), ლათინთა (1204-1261 წწ.) და ოსმალეთის იმპერიის (1453-1923 წწ.) დედაქალაქი. დააარსა რომის იმპერატორმა კონსტანტინე I-მა ბოსფორის სრუტის ევროპულ ნაპირზე, ანტიკურ ქალაქ ბიზანტიონის ადგილზე 324 წლის შემოდგომაზე, როგორც რომის იმპერიის ახალი დედაქალაქი. თავად ანტიკური ქალაქი ბიზანტიონი ძვ. წ. 660 წელს დააარსეს მეგარიელმა კოლონისტებმა. ეს სახელწოდება მომდინარეობს ლეგენდარული მეფე ბიზასიდან, რომელიც ბერძენი კოლონისტების ლიდერი იყო. ახ. წ. 330 წლის 11 მაისს კონსტანტინოპოლი აკურთხეს და ეს დღე მისი დაარსების დღედ ითვლება. კონსტანტინოპოლში ცხოვრობდნენ და მოღვაწეობდნენ ქართველი ფილოსოფოსები, სასულიერო პირები, წმინდანები. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ილარიონ ქართველი (822-882), რომელიც დაკრძალულია კონსტანტინოპოლის მახლობლად, ჰრომანის ქართველთა მონასტერში, ასევე, გიორგი მთაწმინდელი (1009-1065), რომელიც 1065 წლის 29 ივნისს კონსტანტინოპოლში გარდაიცვალა და დაკრძალულია ათონის ივერთა მონასტერში. კონსტანტინოპოლის ერთ-ერთ უბანში, გალათაში, უძველესი დროიდან არსებობდა ქართველთა დასახლება. 1453 წელს, როცა კონსტანტინოპოლი ოსმალებმა დაიპყრეს, ამ ადგილს „ქართველთა კარი“ (თურქ. Gürcü Kapı) უწოდეს და დღემდე ამ სახელწოდებითაა ცნობილი. ქართველები იქ ოსმალეთის პერიოდშიც ცხოვრობდნენ; ცნობილი იყვნენ იარაღითა და დანებით ვაჭრობა-ხელოსნობით. თურქები ქალაქს თავიდან კონსტანტინიეს (თურქ. Kostantiniye) უწოდებდნენ, მხოლოდ XVIII საუკუნიდან დაიწყეს სტამბოლის (İstanbul < 1. ბერძნ. „ის ტიმ ბოლინ“ ანუ „ქალაქში“; 2. „ისლამბოლი“ („ისლამბული“) ანუ „ისლამური ქალაქი“ პირველად გვხვდება 1703 წლის მონეტა-

ზე, სულთან აჰმედ II-ის დროს) გამოყენება, ხოლო 1928 წლიდან ოფიციალურად გადაარქვეს სახელწოდება საერთაშორისო მასშტაბით.

42. გეორგიკა (ტომი მესამე, 1936), გვ. 23-153.
43. წათმ – ეგრისის მეფე 554 წლის შემდეგ, გუბაზ II-ს ძმა. ცხოვრობდა კონსტანტინოპოლში. 555 წელს მეფე გუბაზ II-ს მოღალატური მკვლელობის შემდეგ, ეგრისის სახალხო კრების მოთხოვნით, იუსტინიანე I-მა ეგრისის მეფედ დაამტკიცა და დიდი პატივით გაისტუმრა ეგრისში, სადაც მეფედ აკურთხეს. წათე II-ს მეფობის დროსაც გაგრძელდა ბიზანტიისა და ირანის ბრძოლა ეგრისისათვის.
44. ჩიკვილაძე დალი (შემდ.-რედ.) (2010). ქართული პუბლიცისტიკა: ქრესტომათია, XX საუკუნე. ნაკვეთი პირველი, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა; ქიქოძე გერონტი – „პატარა სამშობლო“. // Retrieved from <<http://genia.ge/?p=23408>>
45. იქვე.
46. ქიქოძე გერონტი (2020). პატარა სამშობლო = A small homeland. ჟურნ. „კულტურა პლუს = Culture plus“, №3 (21), გვ. 2-3. Retrieved from <<http://genia.ge/?p=23408>>
47. თევზაძე გურამ (1995). ანტიკური ფილოსოფია. თბილისი: „მეცნიერება“. Retrieved from <<https://eon.ge/wp-content/uploads/2021/05/antikuri-filosofia.pdf>>
48. თევზაძე გურამ (2015). ანტიკური ფილოსოფია. თბილისი: Carpe diem.
49. ლორთქიფანიძე მარიამ (რედ.), მეტრეველი როინ (რედ.) (2007). საქართველოს მეფეები. თბილისი: „ნეკერი“.
50. ლორთქიფანიძე მარიამ, მეტრეველი როინ, მუსხელიშვილი დავით (2012). საქართველოს ისტორია. ოთხ ტომად (უძველესი დროიდან XX საუკუნის ბოლომდე), ტომი მეორე: საქართველო IV საუკუნიდან XIII საუკუნემდე, თბილისი: „პალიტრა L“. Retrieved from <<https://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/71346>>
51. ყაუხჩიშვილი სიმონ (1940). რიტორიკული განათლების ცენტრი ძველ კოლხეთში. „საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე“, ტ. 10B.